קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה. דפירי נינהו[א] מכאן שיש לברך על הגרעינין של גוהגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעיניה של פירות בורח פרי העץ[ב]: **אין** קוצצין אילנות בשביעית. וא"ת הלא שביעית נמי תיפוק ליה דאסור משום לא תשחית את עצה (דברים כ) וי"ל דלא טעין קבא דלא שייך ביה לא תשחית כדאיתא פ' לא יחפור (ב"ב כו.) אי נמי מילי דמעולה בדמיס לעשות ממנה קורות דאז לא שייך לא תשחית ומיהו משום איסורא דשביעית איכא[ג] לאכלה ולא לסחורה ולא לספסל:

שיעורו כפול הלבן. ופחות מכאן לא הוי פירא[ד] מכאן יש לגמוד דעל בוסר פחות מפול לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה[ה]: לשון ה"ג **והלכתא** כמר בר רב אשי מדלגבי ערלה לאו פירא הוא וכו'. והיה אומר הר"מ דלגבי ערלה לאו פירא הוא היינו משום דכל המיקל באכל הלכה כמותו בא"ל אכל באכל ולא הוי פירא ומברכין עליו בורא פרי העץ ובברכות ליכא חלוק בין באכל לא"ל: **ברטיבא.** כגון ליטואר"י ובלעז מברכינן עליה בורא פרי האדמה אבל יבישא לא מברכינן עליה וכן הלכה בזגבילא שקוין וזיזי"ברו בלעז וכן (ו) קל"ו של גרופל"י שאין רגילים לאכול [לאכל] ברטיבא כגון בליטואר"י אין מברכין עליהם כלל ביבשא[ז] אבל עץ של קמון שקוין קיל"ג מברכינן עליו בורא פרי האדמה מפני שרגילין לאכלו ביובש וגם הוא גדל על האדם כמו קנים ועל וקוקי"ו מברכינן בורא פרי העץ[ח] כי יעדי עם דבשי (שיר ה) זה לוקי"ו ואגוז שקוין מוסקד"ל מברכינן בורא פרי העץ שגם נוהגין לאכול אותו ביובש: **כל** שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. וכן קלייריט"ש בלע"ז שעושים מקמח ומיס או מחלב מברכין עליהם בורא מיני מזונות וכן כשנותנים קמח לתוך פוליו או לתוך עדשים או כרישים וכן לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך בורא מ"מ[ט] ואם לדבק (י) בעלמא[יא] אינו צריך לברך בורא מ"מ[יב] וטוב להחמיר ולברכו[יג] כתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך: בורא

ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט רבי עקיבא במקום ר"א עבדינן כותיה[ו] וב"ש במקום ב"ה אינה משנה ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי ורחמנא אמר[ז] ועירלתם ערלתו את פריו[א] את הטפל לפריו ומאי ניהו שומר לפרי אמר רבא היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר הכא במחובר איתיה בתלוש ליתיה איתיביה אביי אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוי בכופרא וקא קרי ליה שומר לפירי רב נחמן סבר לה כרבי יוסי דתנן[ב] רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פרי ופליגי[ג] רבנן עליה מתקיף לה רב שימי מנהרדעא ובשאר אילני מי פליגי רבנן עליה והתנן[ד] מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית ב"ש אומרים כל האילנות משיוציאו וב"ה אומרים[ה] החרובין משישרשרו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן פול הלבן ס"ד אלא אימא[ו] שיעורו כפול הלבן מאן שמעת ליה דאמר בוסר אין סמדר לא רבנן וקתני שאר כל האילנות משיוציאו אלא אמר רבא היכא אמרינן דהוי שומר לפרי היכא דכי שקלת ליה לשומר מיית פירא הכא כי שקלת ליה לא מיית פירא הוה עובדא ושקלוה לגיז דרמונא ויבש רמונא ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא[ז] (והלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פירא נינהו[ח] לגבי ברכות נמי לאו פירא נינהו ולא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה) פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר[ט] לא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר[י] רבא כם פלפלי ביומי דכפורי פטור כם זגבילא ביומא דכפורי פטור מיתיבי[יא] היה ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו אינו יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזהו זה הפלפלין חייבין בערלה וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר[ב] ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה לא קשיא[ג] הא ברטיבתא הא ביבשתא[ד] אמרי ליה רבנן למרימר[ה] כם זגבילא ביומא דכפורי פטור והא אמר[ו] רבא[ז] האי המלתא דאתיא מבי הנדואי שריא ומברכין עליה בפה"א לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא חביין קדרה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו רב כהנא אמר[ח] במ"מ בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביין קדרה רב יהודה אמר שהכל סבר דובשא עיקר רב כהנא אמר בורא מיני מזונות סבר סמידא עיקר א"ר יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו[ט] כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות: גופא רב ושמואל דאמרי תרוייהו[י] כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות ואיתמר נמי רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שהוא מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וצריכא דאי אשמעינן כל שהוא הוה אמינא משום דאיתיה בעיניה אבל על ידי תערובות לא

קמ"ל

ובלבד שלא יראנו. החבר כשהוא לוקט מן הנטיעות: **איבה משנה.** ואין זה ספק גלח ודאי: **ופיפוק ליה.** דאי נמי ר' עקיבא דאמר לענין מעשר דלגו פירא ניהו לענין ערלה אם פירי קפריסין דהוה ליה שומר: **נמנוס ניפיס.** קופו שנופל היימנו כשמגיע להתבשל: **פיטמא של רמון.** הפרח שבראשו כעין שיש לתפוחים ולספרגלין: **מצטרפת.** לכביצה לטומאת אוכלין: **והיכן שנו.** בן בתרמון בקפרס בשביעיות: **אין מצטרף.** אע"ג דקי"ל בהעור והרוטב (מועק ד' קיח:) שומרים מצטרפין לטומאת קלה דהיינו טומאת אוכלין הני מילי קליפת האגוז והרמון אבל הכי שומר על גבי שומר הוא ואין מצטרף והכי אמרינן בהעור והרוטב (שם ד' קיט:): **חייבים בערלה.** דרחמנא רבינהו מאת פריו הטפל לפריו והא בן ליתיה שומר בתלוש שכשמתיבש נופל מעל הקליפה: **קפרס ליפיה בגמר פירא.** כשמגיע שמוך לנשולו הוא נופל ממנו: **מחפלי.** בתמרי בקפרס בלגלף: **בגופיה.** כשהתמרים קטנים קודם בשולם: **סבר לה כר' יוסי.** דבופרא הוי פרי ואע"פ שלא גגמר לפיכך שומר שלו חשוב שומר: **סמדר אסור.** ענביס כיון שנפל הפרח וכל גרגיר גרגה לעצמו קרוי סמדר וקאמר ר' יוסי כיון שבא לכלל סמדר קרוי פרי ואסור משום ערלה: **ופליגי רבנן עליה.** והלכה כרבים הלכך אביונות בעוד שהקפריסין בהן לאו פירי נינהו ולא מיקרו קפריסין שומר לפרי: **בשאר קוילנות.** מזן מן הענביס: **אין קוילנין בשביעיה.** דרחמנא אמר לאכלה[ט] ולא להפסד: **משיוציאו.** את הפרי: **משישרשרו.** משיעלו בהן כמין שרשרות של חרוזין: **משיגרעו.** שהענביס נפיס כגרעיו ולקמן מפרש לה: **משיניצו.** משיגדל הנץ סביב: **הוא בוסר הוא גרוע.** כל מקום שהזכירו בוסר הוא גרוע: **פול הנכון ס"ד.** הא בענביס קיימינן: **מאן שמעת ליה דאמר.** גבי ענביס בוסר הוא דהוי פרי אבל סמדר לא: **רבנן.** הוא דפליגי עליה דר' יוסי בתמכת ערלה וקאמרי בשאר אילנות דמשיוציאו הוי פרי הראוי: **ביטיתא.** אביונות: **כם פלפלי.** כל דבר שאדם אוכל שלא בדרכו מקרי כסיסה: **פטור.** מערלה: **המלתא.** ליטואר"י בלע"ז: **שריא.** אין בה לא משום בשול נכרים ולא משום געול נכרים: **הנדואי.** בוסייס: **חביץ קדירה.** מין מאכל קפוי כמו חלב שהבצלוהו בקיבה כך עושין מאכל קפוי בקדירה ולקמן מפרש לה קמתא דובשא ומשמע דקרו ליה אבורוסד"י: **דייסא.** של חטים כתושות בתמכתא: **דייסא דעין חביץ קדרה.** לקמן מפרש לה חטי דמתברי בתמכתא ויהבו בהו דובשא ועביל להו בקדירה: **סמידא.** קמ"ל

מסורת הש"ס

ה) [ביצה יא:: יומא ט:], ו) עוקלין פ"ב מ"ג [מולין קיח:], ג) ערלה פ"ז משנה ת, ד) ספחים דף נב:, ה) ערלה פ"ז משנה ז, ו) שביעית פ"ז משנה יוד ספחים דף נב:, ז) מהרש"ל מ"ז כי הוא מנמל ה"ג ומיהו מן הגמ' וכן הוא להגיה בכא"ש, ח) יומא פא:, ט) שם סוכה לה. [ע"ש בפירש"י ומלוה ליישב], י) [ביומא מיתא פ"ל בגיגא], כ) יומא שם, ל) [ויקרא כה], מ) [דף לח:], נ) [מלאיתא כב"ק לא:].

תורה אור השלם

1. וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: ויקרא יט כג
2. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֻּנֻת תֹּאכֵל בָּהּ לֶחֶם לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת.
דברים ח ט

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה כרטיבא וכו' וקן מסמר של בוגופל"י שאין: (ב) ד"ה כל שיש וכו' ותם לדבק. נ"ב ע"ל דף ל"ט ע"א:

גליון הש"ם

גמ' כל שיש בו כו'. עי' לקמן מ"א ע"ב תוס' ד"ה אלא מה' רש"י ד"ה משיוציאו את הפרי בו'. עי' ספחים נ"ב ע"ב כרש"י ד"ה משיוציאו וע"ש: תוס' ד"ה כל בו'. **ואם** לדבק. לקמן נ"ט ע"א: **בא"ד** א"צ לברך בו'. ל"א קיימא קיימא הוא מה דנקטו ל"ל לברך הא אף אינו רשאי לברך במ"מ דהוי ממנך על שקדים במ"מ דהוי ברכה לבטלה: **בא"ד** בתוך הסעודה. ק"ל הא שקדים תוך הסעודה טעון ברכה ול"ע:

לעזי רש"י

ליטואר"י ([ליטואר"א]). אבקה רפואית מומתקת. **אברושד"י.** (מלה פרסית, אולי: סַטנם האליס).

מוסף תוספות

א. [ן]בגרעינין של כל פירות איירי. תוס' הרא"ש. ב. דאדעתא דגרעיני נמי נטעי להו שהן קיום הזרע. מגוק"י. ג. שהרי מפסיד האוכל וכבר אמרו וכו'. מאירי. ד. אינו נקרא פרי העץ. רשב"ש. ה. כמו קפריסין דאמרינן לעיל בורא פרי האדמה, ובשאר אילנות משיוציאו הפרי מיד הוא חשוב לברך עליו בורא פרי העץ. תוס' הרא"ש. ו. וטעמא לפי שאין רגילות לאכלן חיים כי אם לערבן עם שאר דברים. שם. ז. לפי שמוציאו מביושל הקנים המתוקים. רבינו חננאל. ח. [ד]לא חשיב עיקר. תוס' הרא"ש.

רב ניסים גאון

מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית. ומפני מה אין קוצצין מפני שאמר הכתוב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה הדרשו לה לאכלה ולא להפסד ובמסכת דפסחים בפרק מקום שנהגו (דף נב) כדאמרינן ר' אילא קץ כפנייתא דשביעי' אקשי' עליה והיכי עבד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד וכו' ומפרקינן בסופיה אלא ר' אילא בדנסחני קץ כלומר שאין באין לידי גמר פרי ולכך החיר ר' אילא לקרצן והכין אמר בעל

עין משפט נר מצוה

כה א טוש"ע י"ד סי' רלד סעיף ח:
כו ב מיי' פ"ה מהל' טומאת אוכלין הלכה כא:
כז: **כו** ג מיי' פ"ע מהל' מ"ע ומנע רבנני הל' יג טוש"ע י"ד סי' רלד סעיף ח:
כח ד מיי' ומוש"ע שם:
כט ה מיי' שם:
ל ו ז מיי' פ"ה מהל' טמאת אוכל הלכה יח טוש"ע א"ח סימן רכ סעיף כ:
לא ח מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה ו סמג עשין מז טוש"ע א"ח סי' רכ סעיף ו:
לב ט י כ ל מיי' שם הל' ז ופ"ע מהל' מעשר הלכה ו סמג שם ולאוין סט טוש"ע א"ח סי' רכ סעיף עז יח וסי' תריב סעיף ח:
לג מ טוש"ע א"ח סי' רכ סעיף ו:
לד נ ס מיי' פ"ע מהל' ברכות הל' ד סמג עשין מז טוש"ע א"ח סי' רח סעיף ג וסעיף ט:

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא.

רבינו חננאל

[**הני מתחלי דערלה אסירי** הואיל ונעשו שומר לפרי. פירוש קליפי בפניות שהן שומרין לכפניות שהן כופרי, וכשיוצאים הכפניות ונעשין המרים, נפלי הני מתחלי ולא מתקמו עד שעת גמר תמרים]. **[רב נחמן סבר לה כר' יוסי וכו'.** ואמר רב אסי וכו'. ראה פי' ר"ח ספחים נב ב נג א]. **פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום.** ומיסתברא דכי פליג רב ששת ורבא בפלפלי יבישתא, אבל ברטיבתא דברי הכל בורא פרי האדמה, דהא תניא בהדיה עץ מאכל זה פלפלין. ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא פלפלי יבישתא ביומא דכפורי פטור. **זגבילא (ה)[ה]מלתא דאתיא מבי הנדואי.** דינא דדין פלפלי יבישתא ולא כלום וביום הכפורים פטור. זגבילא רטיבתא בורא פרי האדמה וביום הכפורים חייב. **ועל דבש קנים שנקרא צוקר** מברכין בורא פרי העץ, לפי שמוציאו מבשול הקנים המתוקים. **וכל היכי** דמסקקא ליה ליבריך שהכל נהיה בדברו, דתנן ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. **[בדייסא גרידא כולי עלמא לא פליגי דמברכין בורא מיני מזונות.** פי' דייסא הריפות גרידא בלא ערוב דבש ובלשון ישמעאל הריסא]. **רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו חמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות.** וכל שכן כל שהוא מחמשת המינים בלא תערובות שמברך בורא מיני מזונות כדאידך דרב ושמואל, ואע"ג דאיתותבו רב ושמואל, לא איתותבו אלא באורז, דסבירא להו דאפי' בעינה לא מברך עליה בורא מיני מזונות, [ואותבו] עלה מברייתא דמברך אאורז בורא מיני מזונות ונדחו דבריהם. אבל בתערובת חמשת המינים לא נדחו דבריהם והלכתא כוותייהו ומברכים בורא מיני מזונות. ולאחריו ברכה מעין שלש.

הלכות בפירוש: דנסחני כפניות דנסחני דקרו להו גופרי מברכין עליהן בורא פרי העץ דכיון דלא עבדי פירא אחריני היינו פרייהו ואית בבבא קמא בפ' החובל בחברו (דף צא) אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למיקנייה והא אנן תנן וכמה יהא בזיתים ולא יקרצנו רובע שאני זיתים דחשיבי דזו המשנה אע"פ שהיא בשביעית לא הקשו ממנה עליה דרב אלא משיוגרא דאית ביה דהוא רובע ורב אמר קב אלא מיהו דברי רב בכל השנים קאמר ואינן מיוחדין בשביעית בלבד מפני שכל דבר שיש בו הפסד להא אסור גם הכחוב דכתיב (דברים כ) לא תשחית את עצה הלא תראה כי כל שדמי עציו יקרים ויש הנאה מעציו יותר מפריו מותר לקוצו הואיל והוא משתבר בקציצתו אינו עובר עליו משום לא תשחית כדאמר' אמר רבינא ואם היה מעולה בדמים מותר ואיתא בברייתא נמי סיועא להא דק עץ אשר תדע זיתים דחשיבי כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר מה ת"ל כי לא עץ מאכל הוא להקדים סרק למאכל יכול אפי' מעולה בדמים ת"ל רק ואיתא בבבא בתרא בפרק לא יחפור (דף כו) מאי דמסייע לה ובסוף פ' חישן תחת המטה (סוכה דף כב) הזכירו עניש של דבר ואמרו בשביל ד' דברים מארורות לוקין ואחד מהן קוצצי אילנות טובים וזה הדבר נהג בשאר השנים אבל בשביעית אין מותר לקוץ מהפירות אלא לאחר שנגמרין כגון כפניאתא דנסחני דהוא גמר פירי דידהו דרחמנא אמר

קמ"ל כל שהוא. דלע"ג דכולהו מחד מינא בעינן לגיהוי מחמשת המינין ואי לא לא מברכינן עליה בורא מיני מזונות: **אורז.** מי"ל: **דוחן.** פנ"ך: **למעשה קדרה.** ברכה שמברכין על מעשה קדרה של חמשת מינין: **ברכה אחת מעין ג'.** כשלהי פרקין (דף מד.) מפ' לה על המתיה כו': **ואורז לאו מעשה קדרה.** דקא מפקת ליה מכלל מעשה קדרה לברכה אחרת: **אלו כן מעשה קדרה.** לענין ברכה: **חילקא טרגים וריז וערסן.** מפרש להו במועד קטן (ג (פ"ג יג.): **חילקא.** חטי דמתברי בחסיתא חדא לתרתי: **טרגים.** חדא לתלת: **וריז.** חדא לארבע: **ערסן.** חדא לחמש: **הא מני.** הך מתניתא דקתני אורז כמעשה קדרה רבי יוחנן בן נורי: ה"ג **אלא רבנן לא ורבנן לא והסניא כו'.** ול"ג והלכתא והמלכות גדולות הוא: **הכוסס.** כמות שהיא: **אפאה ובשלה.** לאחר שאפאה בתנור ועשאה לחם חזר ובשלה במים: **שהפרוסות קיימות.** שלא נמוחו בבשולן: **ברכה אחת מעין ג'.** על המתיה ועל הכלכלה. ובשלהי פרקין (דף מד.) מפרש לה: **אלא לאו רבנן היא.** וקתני במ"מ ותיובתא דרב ושמואל: **הא רבי יהודה כו'.** הא דקתני בורא מיני זרעים ר' יהודה היא דקתני לכל מין ומין מעין ברכתו דמעברא לקמן דקתני בפירקין (דף מ.) אליבא הלכך ליקרות בורא מיני דשאיס לחטין דזרעים ניהו בורא מיני זרעים. ולרבנן בין זרעים בין ירקות בפה"א ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו: **ולא כלום.** כלומר אין טעון מברכות פירות ארץ ישראל ולא כלום אלא בורא נפשות רבות וכלל מידי לגיהוי משבעת המינין: **לוסכום.** הס תמריס (ד) והס דבש האמור בשבעת המינין[1] שהדבש **זב** מן התמריס: **קפץ וכיוך.** לאחריהן: **משמו.** שלא ר"ג: ולא

מבורך עליו ב"פ האדמה טחנו אפאו ובשלו אף על פי שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש מני אילימא ר' יוחנן בן נורי היא דאמר אורז מין דגן הוא המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי אלא לאו רבנן היא ותיובתא דרב ושמואל תיובתא: אמר מר הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה והתניא בורא מיני זרעים לא קשיא הא ר' יהודה והא רבנן דתנן [2]ועל ירקות [3] אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: אמר מר הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והתניא [4]לבסוף ולא כלום אמר רב ששת לא קשיא הא ר"ג והא רבנן דתניא [5]זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפניהם כותבות ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכנים ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן וחבריך אומרים כן למדתנו רבינו [6]יחיד ורבים הלכה כרבים רבי יהודה אומר משמו כל שהוא משבעת המינים ולא

מאי מברך בסופה רבי ירמיה אמר לא לגלגלי שלא מן יומא וכו'[7]: **נתן** ר"ג רשות לר' עקיבא לברך. סבור (ו) היה שיברך ג' ברכות כמו שהיה סובר וא"ת לר"ג הא קי"ל (ז)דאין מזמנין על הפירות וי"ל דר"ג היה סבור שהיה מברך על כל ז' מיני ג' ברכות שלמות[8] וכי תיתי ר"ע מעין ג' לעצמו דוקא[9] דקי"ל אין מזמנין על הפירות ואחריס המסובין ברכו כל אחד לעצמו וא"ת לר"ג דאמר ג' ברכות שלמות וס"ל דמזמנים על ז' המינים אי ס"ל דברכה עשוה כוס א"כ (ו) יזמנו[10] וא"כ יזמנו לעולם וי"ל דיכול להיות שלא יאמר אלא מן כוס של ברכה וא"ת מ"מ לאותו המברך שהוא טועה צריך לברך פעם אחרת וא"כ אין לדבר סוף וי"ל היכא [11]דאיכא שותה בקביעות רק מלא לוגמיו מודה ר"ג[12] דאל"כ וכי ליה לר"ג ברכה אחת מעין שלש בשום מקום: [וע"ע תוס' פסחים ק"ה: ד"ה ש"מ]:

מצילא

בורא נפשות רבות וחסרונם. [13]כמו לחם ומיס שאי אפשר בלא הס[14] ועל כל מה שברא להחיות בהס נפש כל אי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הס שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהן ומסיים ברוך חי העולמים וכיוצאלמי ברוך אתה ה' חי העולמים:

אם הפרוסות קיימות. יש מפרשים דהיינו כשהלאם אינו שרוי במיס כ"כ שאם יקח הפרוסה שלא ישבר: **רש"י פ' אורז מ"ל.** ויש מפרשים ר"יז ולהאי פירוש יש לפרש דדוחן היינו מי"ל:

תיובתא דרב ושמואל. באורז אבל לדוחן לא הוי תיובתא ואפשר דהוי אלכתא כותייהו ולא מברכינן עליה בורא מיני מזונות: **הכוסס** חטה צריך לברך עליה **בורא פרי האדמה.**

שהרי אפילו בקמחא דחיטי אמרינן לעיל (ט) מברכין עליה בפה"א ולרב נחמן לא ס"ל הכי משום דאשתנו ומיהו בלאחריו יש לספק מאי מברכין אם מברכין על המתיה ועל הכלכלה ומסיים על האדמה ועל פרי האדמה ולא אמרינן ברכת על המתיה ועל הכלכלה אלא היכא דבריך עלייהו בריאה קודם אכילה בורא מיני מזונות ור"מ הגיה במתזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה כו' ומחזר בו ולא אמרינן בשום מקום הך ברכה דלקמן (דף מד.) מפרש ברכה אחת מעין ג' וקאמר בחמשת המינים על הארץ ועל המתיה ועל ז' המינים על הארץ ועל הפירות ועל האדמה ועל פרי האדמה לא הזכיר ועוד מדקאמר הכא על הכוסס את החטה מברך בורא פרי האדמה וקאמר בהדיא טחנו ואפאו פת עד אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומלא קתני הכא גבי כוסס החטה מברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש ש"מ דבכוסס ליכא ברכה לאחריו מעין ג'[15] והא דקאמר כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' והכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' מיירי דעבדינהו כעין דייסא[16] דמשיגא לו אכילתו אבל הכוסס את החטה מי לא משיגא אכילתו כ"כ אע"ג דהיא מן חמשת המינים אינו מברך לאחריו ברכה מעין שלש אלא בורא נפשות רבות וכו' ומיהו אומר הר"י שיש לספק [17]שמא חכמים כיילי ליה בהאוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש וגכון להחמיר שאין לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעטו יפה דהוו כמו דייסא ובירושלמי יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין דאכיל שלא פירוש קליות

בורא נפשות רבות וחסרונם. [13]כמו לחם ומיס שאי אפשר בלא הס[14] ועל כל מה שברא להחיות בהס נפש כל אי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הס שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהן ומסיים ברוך חי העולמים וכיוצאלמי ברוך אתה ה' חי העולמים:

אם הפרוסות קיימות. יש מפרשים דהיינו כשהלאם אינו שרוי במיס כ"כ שאם יקח הפרוסה שלא ישבר: **רש"י פ' אורז מ"ל.** ויש מפרשים ר"יז ולהאי פירוש יש לפרש דדוחן היינו מי"ל:

תיובתא דרב ושמואל. באורז אבל לדוחן לא הוי תיובתא ואפשר דהוי אלכתא כותייהו ולא מברכינן עליה בורא מיני מזונות: **הכוסס** חטה צריך לברך עליה **בורא פרי האדמה.**

שהרי אפילו בקמחא דחיטי אמרינן לעיל (ט) מברכין עליה בפה"א ולרב נחמן לא ס"ל הכי משום דאשתנו ומיהו בלאחריו יש לספק מאי מברכין אם מברכין על המתיה ועל הכלכלה ומסיים על האדמה ועל פרי האדמה ולא אמרינן ברכת על המתיה ועל הכלכלה אלא היכא דבריך עלייהו בריאה קודם אכילה בורא מיני מזונות ור"מ הגיה במתזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה כו' ומחזר בו ולא אמרינן בשום מקום הך ברכה דלקמן (דף מד.) מפרש ברכה אחת מעין ג' וקאמר בחמשת המינים על הארץ ועל המתיה ועל ז' המינים על הארץ ועל הפירות ועל האדמה ועל פרי האדמה לא הזכיר ועוד מדקאמר הכא על הכוסס את החטה מברך בורא פרי האדמה וקאמר בהדיא טחנו ואפאו פת עד אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומלא קתני הכא גבי כוסס החטה מברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש ש"מ דבכוסס ליכא ברכה לאחריו מעין ג'[15] והא דקאמר כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' והכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' מיירי דעבדינהו כעין דייסא[16] דמשיגא לו אכילתו אבל הכוסס את החטה מי לא משיגא אכילתו כ"כ אע"ג דהיא מן חמשת המינים אינו מברך לאחריו ברכה מעין שלש אלא בורא נפשות רבות וכו' ומיהו אומר הר"י שיש לספק [17]שמא חכמים כיילי ליה בהאוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש וגכון להחמיר שאין לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעטו יפה דהוו כמו דייסא ובירושלמי יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין דאכיל שלא פירוש קליות

מסורת הש"ס

(א) נ"מ ז' זריע, ב) פסחים לה. קיד:, ג) תוספפתא פ"ד ה"ו, ד) לעיל לה., ה) תוספפתא פ"ד ה"י, ו) [לעיל ט. וש"נ], ז) [דברים ח], ח) [ע' כ"מ סימן כז וכעוי"ז שם], ט) [חולין קו. וע"ש בתוד"ה וש"מ],

הגהות הב"ח

(א) גמ' ערגים זריז כל"ל ותיבת שולת נמחק: (ב) שם ועל הירקות הוא אומר: (ג) רש"י ד"ה חילקא וכו' במועד קטן. נ"כ ס"פ מי שהפך דף י"ג חילקא ערגים ועיסקי חילקא חדא לתרתי ערגים חדא לתלת עיסקי חדא לארבע: (ד) שם ד"ה מתכות וכו' תמרים והוא דבש: (ה) תוס' ד"ה הסוסס וכו' תמריג לעיל. נ"כ רים ל"ו: (ו) ד"ה נתן וכו' קבור שיהא מבכך: (ז) **באר"** טעוה כוס ל"כ יומנו לעולם כל"ל ותיבות יומנו וא"כ נמחק:

גליון הש"ם

גמ' הכוסס כו'. עי' רש"י [לעיל ט ע"ב ד"ה כמן מגילה ז ע"ב ד"ה לאיכפייה [וביומא פח. ד"ה שמוסס]:

תוס' ד"ה הכוסס כו' **שמא** חכמים ביילי ליה בהאוא וע' לקמן מ"ד ע"ש: **תוס'** ד"ה נתן בו' **דאינו** שותה בקביעות רק מלא לוגמיו. ע' לקמן ל"ט ע"א תוס' ד"ה בגר:

לעזי רש"י

מי"ל. דוחן. **פני"ץ.** סוג של דוחן.

מוסף תוספות

א. כלומר בורא הנפשות וכל מה שהם חסרים. תוס' הרא"ש. ב. לפי שאין בו לא כלכלה ולא מתיה ולא מזון. רשב"ץ. [ו]אינו דומה לשאר פירות הנזכרים בפסוק, שהן בחיותן נאכלין, אבל חטה אין דרכן של בני אדם לבוסמה אלא המיעוט ובדרך מקרה. שם לקמן מד. ג. ובשלינהו, דוראי יש בו מזון. ספר הפרדס ענף ב. ד. לפי שהיה מסופק בברכה אחרונה. תוס' הרא"ש. ה. פי' מדקסבר רבן גמליאל דמברכין על כל שבעת המינין לבסוף ג' ברכות אית ליה נמי דמזמנין עליהם. רשב"ץ. ו. לא להוציא את האחרים אלא להוציא את עצמו בלבד. שם. ז. ויחזורו וזימנו לעולם. תוס' רי"ש שילפוקן. ח. [ד]ר"ע אלא אמר אלא היכא ששותה בקביעות אבל כמלא לוגמיו לא היה מצריך לברך ג' ברכות. שם.

רבינו חננאל

[הכוסס את החיטה מברך בורא פרי האדמה. וכן באורז. בישלו לחיטה בורא מיני מזונות. ודווקא דמתברי באסיתא אבל בישלו בעינייהו בורא פרי האדמה. בישלו לאורז שהכל. ולבסוף, בחטה ברכה אחת מעין שלש ואורז ולא כלום]. **והתניא אלו הן** מעשה קדרה חילקא טרגים סולת זריד וערסן. ומפרש בגמרא חילקא חיטי דמתברי באסיתא ב' ב', טרגוס ג' ג', זריד ד' ד', ערסן ה' ה', ועבדינהו בקדרה מברך עליו בורא מיני מזונות. אבל היכא דשליק ליה חיטי בעינייהו דלא תברינהו כלל, בורא פרי האדמה. מאי טעמא בעינייהו קיימי כדמעיקרא. ובפרק מי שהפך מפרש חילקא א' לב', טרגוס א' לג', טיסני א' לד'.

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' י סמג עשין מ טוש"ע ח"ח סי' רח סעיף ז:
לו ב מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע שם סעיף ב:
לז ג מיי' פ"ה מהל' ממרים ומלה [הל' ח] וש"ו [הל' ד] סמג לאין עט טוש"ע ח"ח סימן תנג סעיף ח:
לח ד מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ב טוש"ע ח"ח סי' רח סעיף ד:
לט ה מיי' שם הל' ח סמג עשין כז טוש"ע ח"ח סי' קפח סעי' ד:
מ ו ז (מיי' שם הלכה י) סמג שם טוש"ע ח"ח סי' רח סעיף ז:

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם **ובלבד שלא יראנו.** יסלאל כשהוא טוקע מן הטבלה (כלומר מתה שהוא ספק עדלה. ב"ח) **והא** דתניא לעיל בסוריא מיתה, כשנלקט כבר, אבל לכתחילה אינו אומר לו לך רד ולקוט (קדושין לח:). **פיטמא** של רמון. הוא שומר על פיו והכן שומר אחר על גבי הפיטמא, כמו שיש על אגוזים שומר על גבי שומר (חולין קיח:). **מתחלי דערלה.** שומר הגדל פכיטות התמריס נקטנן, כענן פקם הגדל פכיטות אגוזי יעבר הקלות (פסחים נב.). **אסורי.** משום ערלה, ולא הוי כענן אלא שם פירי עליהם, והחיל דנעשו שומר לפירי (שם). **אין קונצין את האילנות בשביעית.** לעלים, מפני שמפסדת הפרי ורחמנא אמר לאלהה ולא לאספסד (שם). **משיוציאו.** תחילת הענלן כימי ניסן (שם). **משיגרענו.** משגדלו הענבים קלת ונקרלו גירוש ולקמן מפרש איעורו כפול הלכן (פסחים נג.). **משיגיעו.** משיגדל הגן עליהן והוא בענן מתחלי דזומה לו (לעיל) הסעמא של רמון מלעלה והכן אלו אין מלעלה (שם). **הוא בוסר הוא** גרוע הוא פול הלבן. דאמר כל היכא דתנן לו בוסר לו גירוש סולהו חדא ניהו, בוסר תנן בגיעין (לא.) משעת כיעסה המיס לגוסר (שם). פול הלבן ס"ד. הא בגפנים קיימא (שם). **מאן** שמעת ליה. מאן תנא דתמעתא ליה דאמר בוסר הוא דהוי פירי, דבקתני משיגרענו, דהיינו בוסר, אבל ממדר לא, דתנן הוא, וקתני דמודו בשאר מילתא. הא דיכ אמר הוא בוסר הוא גרוע ונקט הכא משום דלא תימא גירוש הייינו ממדר ור' יוסי הוא (שם). **כם פלפלי.** אין זה יפוב הדעת שאין זה דרך אכילתו (ריומא פא:). **זה הפלפלין.** אלמא מאכל קרי ליה (שם). **חייבין בערלה.** מין אילן הוא (שם) **ולא** תימא מין ירק הוא מפני שהוא עץ שאל ממין רוחם שאינו גבוה מן האדמה (סוכה לה.). **ברטיבתא.** חזי למיכל (ריומא שם). **המלתא.** ליטוריג"ל שמעמעמים בשמים המוחים בדבש (שם). **מבי הנדואי.** מאכל הוא (שם). שריא. ואין בו משום גיעולי נכרים, שנאכל כמות שהוא מי, ולא משום גיעולי נכרים, דעוקן טעם לפגם, ומדקאמר אין בו משום גיעולי נכרים ש"מ דקן אכילתו בשהוא מי (שם). עד כאן שייך לעמוד קודם.

אורז ודוחן. מיני קטניות הן (ר"ה יג.) אורז דומה לפטר, דוחן מלי"ו אי אינקלי"ו (כתי"). **הכוסס.** כל אכילה שלא כדרכה קרי כוסס (חולין טז.).

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

חביצא דאית ביה פרורין. פרש"י כמו שלגייקו"ק[א] (ג) וא"ת והתניא לעיל בזמן שהפרוסות וכו' אין הפרוסות קיימות לא יברך עליהן המוציא אע"ג דאית ביה כזית וי"ל דרב יוסף מפרש ליה הפרוסות קיימות היינו בכזית ואין הפרוסות כשאין בהן כזית וכן מפרש רב נמי בירושלמי וא"ת ואיך מדמה רב יוסף פרורי מנחות לפרורי חביצא[ב] וי"ל כיון שנוגעין בשמן נתמעטו דמי ומיהו קשה לנקט מכולן כזית דקתי אחמשת המינין ולא אמנחות כמו שאפרש והתם (ד) נמי לא מיירי בשנתבטלו ומאי מדמה לחביצא שהוא מבושל לכך נ"ל חביצא היינו פרורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב כמו חביצא דתמרי (ה) שהן נדבקין[ג]:

היה עומד ומקריב מנחות. פרש"י בעל הבית המתנדב מנחה ולומק גדול הוא דהיה עומד ומקריב משמע בהכן המקריב וכן לישנא נטלן לאכלן משמע דאכהן קאי[ד] וגראה בכהן העומד להקריב דאשון בשמרתו וכ"ד משמרות היו וכל שבת מתחדשת משמרה אחרת אם כן כל משמרה אינה משמרת אלא ב' פעמים בשנה וכיון שיש להם זמן קבוע מבריכין שהמיינו ולא כפירש"י ממנחות דמיירי בהכן שלא הקריב מעולם: **לקט מכולן.** פירש"י דקאי אמנחות ולא נהירא דא"כ היכי קאמר לאש ממן הוא וכו' והא אמרינן (מנחות ד' נב:) כל המנחות באות מלה ונראה דקאי אחמשת מינין וה"ק לקט מכל מיני לחמים כזית כו':

אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. וכן קיימא לן דרבא בתראה הוא ולא בעינן שיהו בפרורין כזית כיון דאיכא תוריתא דנהמא לענין המוציא ואפילו נתבטלו לפירוש רש"י והא דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הן בכזית היינו לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא[ה] בכזית אבל פעמים דאפילו בפחות מכזית איכא תוריתא דנהמא: תוריתא דנהמא. נראה דהיינו כשנותני' הפרורין (ו) במים ואם המים מתגבנים ממתק הפרורין אזלא ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממי"ץ לנגן פרורין במים בגילה כדי לאכלן בשאר בנא ברכת המוציא ובנא ברכת המזון שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה: **לחם העשוי לבותח פטור מן החלה.** והיינו כשעשאו כלמודים ופירש"י עיסה שמיבשים בחמה וקשה דהא אמרינן במסכת חלה (פ"א משנה ה) כל שתחלתו עיסה וסופו סופגנין חייבין בחלה וכל שתחלתו סופגנין וסופו עיסה חייבין גמי בחלה ושתחלתו סופגנין וסופו גמי סופגנין פטור מן החלה ופסק ר"מ אם כן בגיבלי"ם וריסולא"ם דתחלתן עיסה מבריכין עליהן המוציא וחייבין בחלה אף על פי דסופן סופגנין ומתחלה היה ר"ל ר"ת דדוקא חייבין בחלה דמלות חלה בעודן עיסה דכתיב עריסותיכם והוא"ל שהיו מתחלה עיסה חייבין בחלה אבל מן המוצא פטורים דעבשיו הם סופגנין וא"נ דהא לעיל קתני נטלן לאכלן מבדך עליהן המוציא גבי מנחה אף על פי דעבשיו הם סופגנין שהמנחות מטוגנות בשמן. ורימב"ם אף על גב דחייבין בחלה שהיו עיסה מתחלה פטורין מהמוצא ואין מברכין עליהם אלא ברכת מיני מזונות דלית להו תוריתא דנהמא ואחר כך ברכת מעין שלש על המחיה ועל הכלכלה ור' יחיאל ז"ל היה מסופק

(א) ולא מין דגן הוא או מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת כל שאינו לא משבעת המינין ולא מין דגן כגון פת אורז ודוחן ר"ג אומר ברכה אחת מעין שלש וחכ"א ולא כלום במאי אוקימתא כר"ג אימא סיפא דרישא אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש מני אי ר"ג השתא אכותבות ואדייסא אמר ר"ג ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות מיבעיא אלא פשיטא רבנן אי הכי קשיא דרבנן אדרבנן אלא לעולם רבנן ותני גבי אורז ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום: אמר רבא האי ריהטא דחקלאי דמפשי ביה קמחא מברך במ"מ מ"ט דסמידא עיקר דמחוזא דלא מפשי ביה קמחא מברך עליו שהכל נהיה בדברו מ"ט דובשא עיקר[ו] והדר אמר רבא[ז] אידי ואידי במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות א"ר יוסף[ח] האי חביצא דאית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו שלש ברכות דלית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רב יוסף מנא אמינא לה[ט] דתניא[י] היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה נטלן לאכלן מברך המוציא לחם מן הארץ ותני עלה[יא] וכולן פותתן כזית א"ל אביי אלא מעתה לתנא דבי ר"י דאמר פורכן עד שמחזירן לסלתן ה"נ דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ וכי תימא ה"נ והתניא לקט מכולן כזית ואכלן אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח הכא במאי עסקינן בשערסן אי הכי אימא סיפא והוא שאכלן בכדי אכילת פרס ואי בשערסן האי שאכלן שאכלו מיבעי ליה הכא במאי עסקינן בבא מלחם גדול מאי הוה עלה אמר רב ששת[יב] האי חביצא אף על גב דלית ביה פרורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ אמר רבא[יג] והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא[יד] טרוקנין חייבין בחלה[א] וכי אתא רבין א"ר יוחנן טרוקנין [ב] פטורין מן החלה מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ואמר אביי[טו] טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא איכא דאמרי גביל מרתח ואיכא דאמרי[יח] נהמא דהנדקא ואיכא דאמרי[יט] לחם העשוי לבותח תני רבי חייא לחם העשוי לבותח פטור מן החלה והא תניא חייב בחלה התם בדקתני טעמא ר' יהודה אומר[כ] מעשיה מוכיחין עליה עשאן כעבין

ולא (ג) **מין דגן.** שבמין דגן יש חילוק שאם עשאו פת הכל מודים שצריך לאחריו ג' ברכות: **או.** אף אם מין דגן הוא אלא שלא עשאו פת בשאים אלו נאכלו ר"ג וחכמים: **במאי אוקימתא.** לההוא דלעיל דקתני ולבסוף ברכה אחת מעין שלש: **כר"ג אימא סיפא דרישא.** דההיא מתני' דמתני גבי הכוסס את המטה דההיא רישא דידה וקתני סיפא אין הפרוסות קיימות כו': **דשפיר.** אפילו אדייסא אמר ר"ג במתני' בתרייתא או מין דגן ולא עשאו פת מברך אחריו ג' ברכות: **אין הפרוסות קיימות.** שבתחלתו פת ממש היה: **מינעיא.** וכשנמות מי גרע מדייסא: **אלא לאו רבנן היא.** דאמרי גבי דייסא ברכה אחת והאי נמי משנמות לאו פת הוא והוי כדייסא: **והלכתא** לא גרסינן: **ריהטא.** הוא מבין קדרה[ד]: **דחקלאי.** בני כפר: **דמפשי ביה קמחא.** שמרכיס בו קמח: **דמחוזא.** בני כרך: **אביי.** כעין שלגייקו"ק שמפרכין בתוך האלפס לחם: **מנא אמינא לה.** דאפרורין כזית מברכין המוציא: **היה.** ישראל[ה] עומד: **ומקריב מנחות.** ונתנה לכהן להקריבה: **אומר ברוך שהחיינו.** אם לא הביא מנחות זה ימים רבים: **נטלן לאכלן.** הכהן: **ומני עלה.** כלומר ותנן על המנחות מנחת מחבת ומנחת מרחשת הקריבות בהכן אפויות: **וכולן פותתן.** כלומר בוצען קודם קמילה ועושה אותן פתיתין כזיתים כדכתיב פתות אותה פתים (ויקרא ב). אלמא פתיתין כזיתים מברך עליהן המוציא: **פורכן.** למנחות האפויות על המחבת ועל המרחשת קודם קמילה עד שמחזירן לסלתן: **הכי נמי.** דאינו אלא דקתני מברך המוציא: **והפניה נקט מכולן.** פתיתי המנחות: **כזיתא כו'.** ומדקאמר יוצא בו ידי חובתו בפסח משום אכילת מצה דמצות עשה היא דכתיב[ו] בערב תאכלו מצות והתם לחם בעינן דכתיב בה לחם עוני[ז] אלמא לחם הוי ומברך המוצא והא מתניתין על כרחך רבי ישמעאל היא דהא קתני נקט מכולן כזית אלמא בפתיתין פחותין מכזית קאי: **בשערסן.** כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן. ערסן לשון ערסותיכם[ח]: **והוא שאכלן בכדי אכילת פרס.** אלא משהתחיל לאכול שיעור כזית עד שגמר אכילת השיעור יותר מכדי אכילת חצי כזית של שמנה ביצים דהוי חצי ארבעה ביצים שזהו צירוף שיעור אכילה ואם שהה יותר אין האכילה מצטרפת והוה ליה כאוכל חצי זית היום וחצי זית למחר ואין בו חיוב כרת אם חמץ הוא: **ואי בשערסן והוא שאכלו.** לשון יחיד מיבעי ליה: **הכ"ע.** ובשלא ערסן היא וכדקאמרת. והא דקתני דחשיב למיהוי לחם בגא מלחם גדול ושאר מן הלחם שלא נפרס כולו אבל אם נפרס כולו לא חשיבי פתיתין הפחותין מכזית ולא מברכינן המוצא ואין יוצא בהן ידי חובת מצה בפסח: **טריתא דנהמא.** תוצר מרלית הלחם: **כובא דארעא.** עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמחא כמו שעושין בחלפה: **גביל מרתח.** נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת: **נהמא דהנדקא.** נלא שאופין בשפוד ומוחבים אותו תמיד בשמן או במי ביצים ושמן: **לחם העשוי לבותח.** אין אופין אותו בתנור אלא בחמה: כעבין

(ב) [מענין זה שבת סב:; וסס נסמנו], ג) מנחות פה:, ג) שם, ד) [לעיל לז:], ה) [נר"י רש"י מנחות עה:], ו) [שמות יבן], ז) [דברים טון], ח) [במדבר טון], ט) כ"מ שם:.

הגהות הב"ח

(ה) נב' ולאו מין דגן וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש שאינו: (ב) רש"י ד"ה ולאו מין: (ג) תוס' ד"ה חביצ' וכו' כמו שלגייקו"ק. נ"כ כלומר שמנבשלו וא"כ קשה מתניתין לעיל וכו': (ד) **בא**"ד והתם לא מיירי בשנבשלו מ"מ מאי מדמה: (ה) ה"ה תוריתא דנהמא וכו' נמיס **דאם** המיס וכו' רב דוד ממיץ לשרות פרורים במיס כל הלילה:

הגהות הגר"א

(**א**) נב' (עכוקנין מיינין בחלה) תא"מ: (**ב**) שם כי אתא רבין אמ"י עכוקנין מיינין בחלה. כל"ל:

לעוין רש"י

שלגייקו"ק [שלקי"ק]. תבשיל המתבשל בתוך סיר ובו פירורי לחם ועוד.

מוסף רש"י

היה עומד ומקריב מנחות בירושלים. כגון שלא הקריב כהן זה עדיין מנחה מימיו לו שהקריב מנחה תדשה כגון מנחת העומר (מנחות עה:). **וכולן פותתן כזית.** כל המנחות לפיכך אמתת העומר פתיתין כזיתים, ולכסי מבדך הכהן המוצא ואי לא הוו כזיתים אינו מברך (שם). לקט מכולן כזית. לפתיתין שאין בהן כזית קאי ולא איתפרש לן היכא, והא ליכא למימר דאמנחות קאי, דקתני ואם חמץ הוא, וכל המנחות בחלות מצה (שם מכות"י). **הכא במאי עסקינן.** דקתני לקט מכולן, בשערסן. שקיבץ הפירורין ביחד וגבלן ביום ואכלן והוי כזית (שם). **ואי בשערסן.** שנבלן דהוו אמיכה אחת, שאכלו מיבעי ליה. דכיון דתני שאכלן משמע דהרבה פירורין הם ולא אמיכה אחת שלא פירורי (שם). **הכא במאי עסקינן.** דיולא בפירורין, **בבא מלחם גדול.** שעדיין הוא בעין הרבה שנאה ממנו והוי חשוב וכר כרכה, הלכך פירורין נמי שלקטן ממנו חשובין ניעבו ומתבר עליהן, אבל המנחות שפירכן ולא בשמיר מכן דבר חשוב, אימא לך דבעינן כזית, והאי תניא נמי דקתמר אי אית בה כזית ומי', אע"פ שבא מלחם גדול, אי לא הוי הלחם בעין בעינן כזית לענין המוצא (שם). **דאיכא עליה תוריתא דנהמא.** שיהא בהן מרלה לחם, ולא שיהו שרוי בל כך שאין נראה אם הם לחם אי לא (שם).

מוסף תוספות

א. שמבשלין לחם בתוך האלפס. תוס' הרא"ש. ב. והא מנחות לא נתבשלו ולכך חשובין הפרורים לחם. תוס' ר"י שרלפון. ג. [ר]בב יוסף סבר שאם אין בפירורין כזית אע"ג דלא נתבשלו לא מברכינן עליהן המוציא, והקשה לו אביי והתניא לקט מכולן כזית וכו', והשתא פריך שפיר, שכמו שזה הוא בלא שום בישול כך זה בלא שום בישול. ספר הפלדס שער ט. ד. [ר]ישראל לא מצי אכיל. תוס' מנחות עה: ד"ה היה.

רבינו חננאל

אמר רבא ורהטא דחקלא. פירוש, מאכל שעושין בקדרה משמן ודבש וקמח, במחוזא שהן עשירים מרבים הדבש, בחקלא שהן אנשי כפר הן עניים מרבים קמח. אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה פרורין כזית וכו'. פי' חתיכות שנותנין במרק. מאי הוי עלה רב ששת אמר אפילו פירורין שאין בהם כזית מברך עליהן המוציא ורבא אמר והוא דאיכא תוריתא דנהמא עליהון. פי' שיש עליו תואר לחם ולא נשתנה התואר לחם. וקיימא לן כרב ששת דהא רבא מפרש טעמיה, ונעשה רב יוסף יחיד נבי רבים. ואם אין בהם תואר לחם אלא תואר סמיד מבושל, אעפ"י שהיה אפוי, מברך בורא מיני מזונות ואח"כ מעין שלש. ואין מברכין המוציא על פירורין פחותים מכזית אם אין בהם תואר לחם. טרוקנין וכו'. טרוקנין הוא כובא דארעא גובלא בעלמא הוא, שאופין אותו על הארץ, אמר רבי יוחנן פטורה מן החלה, דהא חיוב חלה מעריסה, שנאמר ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. **טריתא פטור מן החלה.** ולא איתבריר לן מאי היא, איכא דאמרי לחמא דהנדיקא, ואיכא דאמרי מירתח גביל, והיינו קמח כשנותנין אותו בתוך מים רותחין. ונראין הדברים שאין נלושין כדרך עיסה. מיהו לחם העשוי לבותח אם עשאו כעבין שנרשכות זו בזו, ויש מפרשין כמין חלות חביבות. אם עשאו כלימודין, פי' כגון עמודים ארוכים, כדגרסינן עושה לו למודין וכו', גלי דעתיה כיון דעשאו כלימודין, לשוחקו בעי ליה ולא לאכילה קא מכוין, הלכך פטור מן החלה.

מסורת הש"ס

(ג) [מענין זה שבת סב:; וסס נסמנו], ג) מנחות פה:, ג) שם, ד) [לעיל לז:], ה) [נר"י רש"י מנחות עה:], ו) [שמות יבן], ז) [דברים טון], ח) [במדבר טון], ט) כ"מ שם:.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

כעין. ערוכה ומקוטפת כגלוסקאות גאות גלי דעתיה דלגאס עשאה: **לגמודין.** כנסכים בעגלמא שגלא הקפיד על ערימסתו[1]. ודוגמתו שניגו במועד קטן (פ"ג דף יב.) עושה לו לגמודין לזחין לגבור של יין לכסותו: **ויעה בעגלמא הוא.** ואינו פרי לגבך עליו בורא פרי הגן: **וחומץ ספוגיות.** סופי ענבים שאין מתבשלים עולמית ועושים מהן חומץ: **מחייב קרן וחומש.** לשותה ממנו בשוגג: **וי' יהושע פוטר.** דזיעה בעגלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד והיינו כמר בר רב אשי: **טרימא מהו.** מה מברכין עליו. ושם טרימא כל דבר הכתוש קלת ואינו מרוסק: **לא הוה אדעתא דרבא.** לא היה מנין מהו שואל: **א"ל.** רבינא לההוא מרבנן איזו טרימא אתה שואל: **דקונטמי.** כלכוס שכותשים אותו ונותנין בו יין ושותין: **או דשומשמי.** להוליא שמן: **או דפולני.** כתיתם ענבים לתת לתוך החבלים מיס לעשות תמד: **א"ל רבא השילתא קא אמרת.** מתוך דברי רבינא הבין רבא את השאלה א"ל דבר מעוך שאלתני. כמו בעיי השילתא דשמיטת חולין (דף נב.): **מוסר נעשות מהן טרימא.** שאינו מפסידה אלמא דבמילתה קאי וכיון דהכי הוא מברכין עליה ב"ש הענ: **שביעא.** [8]מאכל העשוי מקמח קליות שנתבשלו בתנור בעוד שהשבלים לחים[1]: **עבה נאכילה עבידא.** ובמילתה קיימא: **שבוחשין.** מגיסין בכף לערבו יפה במימיו: **זיפוס המלרי.** מפורש במסכת פסחים (דף מב:)[2]: **וכל המשקים שופה.** אלמא לאכילה מכוין ורפואה ממילא הויא הכא נמי לאכילה מכוין כו' [6]: ה"ג **ולריכא דרב ושמואל.** ואע"ג דתניא לענין שבת דאוכל הוא ומותר לאכלו בשבת אלטרוף למימר דטעון ברכה: ה"ג **דסד"א כיון דלרפואה קא מכוין לא נצעי ברכה קמ"ל כיון דמתהני מיניה.** שהרי מאכל הוא בעי ברוכי: **והנלכתא** ג"ג ומהלכות גדולות הוא: **דאפיק משמע.** שהוליא כבר והא ולאי ברכה הגונה לשעבר בעינן שהרי כבר הוליא הלחם הזה מן האדמה שהוא בא ליהנות הימנו: **דכתיב אל מוציאם ממצרים.** וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו: **המוציא לך מים.** וכבר הוליא: **ורבי נחמיה סבר דאפיק משמע.** שעתיד להוליא דכתיב המוציא אתכם וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו והמוציא לך מים עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר: **דאפיקים יתכון.** שאני הוא שהוצאתי אתכם:

אשמעינן דאפיק משמע דכתיב [2]אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דאפיק משמע דכתיב [3]המוציא לך מים מצור החלמיש [9]ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע שנאמר [4]המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב [4]וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא משתבחין ליה רבנן לרבי זירא [את] בר רב זביד אחוה דר"ש בר רב זביד דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא אמר להם לכשיבא לידכם הביאוהו לידי וזמנא חדא איקלע לגביה אפיקו ליה ריפתא פתח ואמר מוציא אמר זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא בשלמא אי אמר המוציא אשמעינן שתיתא עבה מברך בורא מיני מזונות קלישתא מברך שהכל ואף על פי שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה מברך: והלכתא

מסופק אם וירמשי"ם חייבין בחלה משום [3] עושה עיסתו בצק כדי לחלקה פטורין מן החלה דלית בהו שיעורא הכא גבי וירמשי"ם נמי פעמים מחלקן אחין משימין שיעור חלה בקדרה אחת אך היה מצרך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק וכל דבר שתחלתו סופגניו וסופו עיסה חייבין בחלה ודהמוליא דקי"ל כרבי יוחנן פרק כל שעה (פסחים לז.) דפליגי ר' יוחנן ור"ל במעשה חילפס ופליגי בצלותו רבה דהיינו תחלתו סופגניו וסופו עיסה אם נאפה בתנור או בכירה או בחילפס בלא מים ושמן דר"ל ס"ל דלא הוה חייב אלא כשנאפה בתנור ואתא קאי מתניתין תחלתו סופגניו וסופו עיסה דחייב בחלה אבל בחילפס פטור ורבי יוחנן מחייב דמעשה חילפס סופו עיסה קרינן ביה רק שלא יהיו משקין בחילפס[8] דהכי איתא בירושלמי כל שהאור תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוציא אבל אינליי"ם אין מברכין עליו המוליא דלא הוי אלא גוגלא בעלמא ומיהו אם קבע סעודתיה עלייהו כמו בפוריס מברך המוליא וכל דבר שתחלתו סופגניו וסופו עיסה דחייב בחלה אבל בחילפס פטור ורבי יוחנן מחייב דמעשה חילפס סופו עיסה קרינן ביה רק שלא יהיו משקין בחילפס[8] דהכי איתא בירושלמי כל שהאור תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוליא אבל אינליי"ם אין מברכין עליו המוליא דלא הוי אלא גוגלא בעלמא ומיהו אם קבע סעודתיה עלייהו כמו בפוריס מברך המוליא וכל דבר שתחלתו סופגניו וסופו עיסה דחייב בחלה אבל בחילפס פטור ורבי יוחנן מחייב דמעשה חילפס סופו עיסה קרינן ביה רק שלא יהיו משקין בחילפס[8] דהכי איתא בירושלמי כל שהאור תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוליא אבל אינליי"ם אין מברכין עליו המוליא דלא הוי אלא גוגלא בעלמא ומיהו אם קבע סעודתיה עלייהו כמו בפוריס מברך המוליא וכל דבר שתחלתו סופגניו וגם סופו כגון הני סופגניו שמטגנין אותן בשמן שקורין בוויי"ם [9] פטורין מן החלה: **מר זוטרא קבע סעודתיה עליה.** וכן גיל"ם אי קבע סעודתיה עליה מברכין עליה המוליא וכן זוה הר"מ בפוריס שקובעין סעודתן עליהן לברך המוליא בפת תחלה כדי לפוטרן מברכה שהיה מסופק אי הוה קביעותייהו קביעות או לא: **האי דובשא דתמרי מברכין עליה שהכל.** וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויליהר כדאמרינן גבי ערלה[ב-א] ולאפוקי מה"ג שפירש דמייני שנתן לתוכן מיס[ג-ב] ושכר דידן אע"ג דשמא יש בהן זית בכדי אכילת פרס לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל ואפי' לרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות הכא לא הוי בהו ממש שעורים[ג] (ג) ואין שכר אלא טעמא בעלמא[ד] ועוד משום שיש בו עוביה אחריתא בפת ועוד בשמיה[ד] אומר שהכל[ה]: **ושוין שבוחשין**[1]. רבי (ד) ור' יוסי פליגי גבי נותן מיס לתוך המורסן[ה] ובקליסה[ד] מיילי מדקתני ובוחשין ולא קתני לשון גבול והכי דייקינן התם: **ואי ס"ד לרפואה עבדי ליה רפואה בשבת מי שרי.** דסובר דכיון (ה) דכל שעקרו לרפואה ואין רגילות לעשותו לגורך אכילה אסור בשבת וכו': **והא** תנן כל האוכלין וכו'. דמשמע מדנקט כל האוכלין דאפי' (ו) כל שעקרו לרפואה[ה] כיון שראוי לאכילה ספיר דמי[ו] מדנקט כל ומסיק הגמרא ולריכא דרב ושמואל דפשיטא (ז) דמתניתין שריא אף על פי שעומד לרפואה אבל דרב ושמואל[ו] אשמעינן דלא יימא כיון דעקרו לרפואה לא לגרוך עליה כלל קא משמע לן כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יבכך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות אם כן כל דבר שיש בו מחמשת המינין ואינו עשוי לסעוד כי אם לשתות כגון שכר וכיולא בו מברך שהכל וכהאי גוונא פסק בה"ג והלכתא והלכתא

מח א ב מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה ט טוש"ע או"ח סימן קפח סעיף טו:
מט ג מיי' פ"ו מהל' מתנו' ומלה הל' ו טוש"ע או"ח סי' תפח סעיף ב:
נ ד מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה ד סמג עשין מז טוש"ע או"ח סי' רכ סעיף ח:
נא ה ו מיי' פי"ח מהל' מתנו' מלה ב:
נב ז מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' ד סמג עשין מז טוש"ע או"ח סי' רכ סעיף ז:
נג ח [מיי' פ"ג מה' מע' אסו' ג] טוש"ע או"ח סי' רח סעי' ו:
ט [מיי' פכ"ח מהל' שבת הל' ג] טוש"ע או"ח סי' שכא סעיף ידן:
י [מיי' פי' הלכה כב]:
נד כ מיי' פכ"ח מהל' שבת הל' כב סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' שכא סעיף ג:
ל [טוש"ע או"ח סי' רל סעיף ח]:

תורה אור השלם

1. לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך: דברים טז ג
2. אל מוציאם ממצרים בחוצפת ראם לו: במדבר כג כב
3. המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: דברים ח טו
4. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יי אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: שמות ו ז

מוסף תוספות

א. אבל בלילתו עבה כו"ע מודו דחייב בחלה אפי' על ידי משקה, דהא חיוב חלה הוי משעת גלגול. תוס' פסחים לז: ד"ה דכו"ע. ב. דחשבינן להו דיעה בעלמא ואינו סופג את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים. תוס' כתו"ש. ג. כה"ג הוא דהוי דיעה בעלמא, דאזוקי מזיק ליה. רשב"ם. דאם לבדו, הוא מברך עליו בורא פרי העץ, דאשתני לעילויא כמו שמן זית. תוס' הרא"ש. ד. מידי דהוה אשתיתא דאמרינן לקמן דעל רכה מברך שהכל. רא"ש פ"ו יב. ה. כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות. תוס' לקמן ד"ה וכו'. ו. ברייתא היא גבי פלוגתא דרבי ור' יוסי בר יהודה וכו'. תוס' הרא"ש. ז. [פי'] רכה. שם. ח. אותן שאין דרכן של בני אדם לאוכלן אלא לצורך רפואה. רשב"ם. ט. כיון דתורת אוכל יש להן אע"פ שאינו אוכלן אלא לרפואה אפילו הכי שרו. שם.

רבינו חננאל

מר זוטרא קבע סעודתיה עליה ובריך עלויה המוציא לחם מן הארץ. דלענין שוריא נהמא אי קבע סעודתיה עליה, בתחלה מברך המוציא ולבסוף שלש ברכות, ויוצא בה ידי חובתו בפסח, מ"ש לחם עוני קרינא ביה. ואי לא קבע סעודתיה עליה, בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. תמרי ועבדינהו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכל המשקים וכו' מכיון הס"ל ואמר כך מ"ה ה"ג. ומיהכה וכו' בהכה הס"ל ואמר כך מ"ה דסל"ל: (ב) תוס' ד"ה לתם וכו' ומכרכין עליו. ושם טרימא כל דבר הכתוש קלת ואינו מרוסק: **לא הוה אדעתא דרבא.** לא היה מנין מהו שואל: **א"ל.** רבינא לההוא מרבנן איזו טרימא אתה שואל: **דקונטמי.** כלכוס שכותשים אותו ונותנין בו יין ושותין: **או דשומשמי.** להוליא שמן: **או דפולני.** כתיתם ענבים ל"ג עיין בסוף עמוד זה: (ד) ד"ה ושוין שבוחשין רבי יוסי בר יהודה פליג גבי נותן מיס. ל"ל ס' מי שהמשיך סוף דף קנה: (ה) ד"ה ואי וכו' דכיון שעקרו כל"ל ותיכה דכל נמתק: (ו) ד"ה וכל המתניתין וכו' דאפילו שעקרו כל"ל ותיכה כל נמתק: (ז) **בא**"ד דפשיטא למתני' דשרי בשבת כיון שעומד לאכילה אע"ג דעיקרו לרפואה אלא דרב:

גליון הש"ם

גמ' ור"ג סבר המוציא דמפיק משמע. ע' עירובין י"ט ע"א וע"ש: **רש"י** ד"ה בלמודין בגמרים. ע' תי"ט פ"ה מ"ט דלגים: **רש"י** ד"ה שתיתא מאבל השעורי כו'. וכ"כ רש"י מלגים פ (יב) [יד]:

מוסף רש"י

ושאר מי פירות של תרומה. תוק מענגים זיתים שלכלן בכך (חולין קב:). ושותין זיתום המצרי. דאלאו דפולא נמי משקה הוא, דתנן (שבת קנו:) כל המשקין שוהה אדם לרפואה (שבת קנו.). כיון דאית ליה הנאה מיניה. לגר הרפואה יש לו הנאת אכילה (לעיל לז.).

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות